

I skyggen av likestillingen – voldsutsatte mødre i Norge

In the shadow of gender equality – mothers exposed to violence in Norway

Margunn Bjørnholt

Forsker I, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS)

Professor II, Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

margunn.bjornholt@nkvts.no

Sammendrag

Målet med artikkelen er å undersøke voldsutsatte mødres erfaringer i lys av det likestilte foreldreskapet som rettslig realitet, politisk ambisjon og kulturelt ideal i Norge. Artikkelen er et bidrag til å knytte vold i familien til den sosiologiske forskningen på familieliv og likestilling. Artikkelen bygger på 16 intervjuer med majoritetsnorske voldsutsatte mødre og argumenterer for at kombinasjonen av likestilt foreldreskap og vold som et kjønnert fenomen, bidrar til særegne former for utsatthet som særlig rammer kvinner som mødre. Dette kommer særlig til uttrykk i kritiske situasjoner som svangerskap, fødsel og barsel, samt ved samlivsbrudd. Studien viser at vold er en gjennomgripende erfaring med konsekvenser på mange livsområder for en del av de utsatte mødrene. Sosiologiske begreper og forståelser kan både stenge for og bidra til å forstå voldsutsatte mødres situasjon, herunder hvordan politiske og ideologiske føringer og institusjonelle logikker medvirker til å forme den enkeltes handlingsrom.

Nøkkelord

Likestilt foreldreskap, mødre, vold i parforhold, reproduktiv vold, samlivsbrudd

Abstract

The aim of the article is to examine the experiences of abused mothers in the context of equal parenting as a legal reality, political ambition and cultural ideal in Norway, thereby linking domestic violence to sociological research on family life and gender equality. The article is based on 16 interviews with abused mothers, and it is argued that the combination of shared parenting and gendered patterns of intimate partner violence contribute to distinctive forms of vulnerability that affect women as mothers. This is especially evident in critical situations such as pregnancy, childbirth and childbirth, and divorce. The study reveals that violence is a pervasive experience with consequences in many areas of life. Sociological concepts and understandings may both hamper and increase the understanding of mothers exposed to intimate partner violence; among other by elucidating how political and ideological frameworks and institutional logics contribute to shaping the individual's room for maneuver.

Keywords

Gender equal parenthood, mothers, intimate partner violence, reproductive violence, divorce

Målet med denne artikkelen er å undersøke voldsutsatte mødres erfaringer i lys av likestilt foreldreskap som rettslig realitet, politisk ambisjon og kulturelt ideal i Norge og knytte vold i familien til den sosiologiske forskningen på familieliv og likestilling. Artikkelen argumenterer for at kombinasjonen av likestilt foreldreskap og vold i parforhold byr på særlige utfordringer for voldsutsatte mødre.

Forskningen på vold i nære relasjoner var fra starten bredt samfunnsvitenskapelig anlagt og brukte sosiologiske begreper og teori. Dette gjelder for eksempel Kristin Skjørten tidlige arbeider (1988, 2004, se også Skjørten & Paul, 2001). Sosiologer som Rebecca og Russell Dobash, Michael Flood, Jeff Hearn, Marianne Hester, Michael Johnson, Michael Kimmel, Evan Stark og Sylvia Walby har i stor grad bidratt til utviklingen av feltet. Likevel er vold, og særlig vold i nære relasjoner, marginalisert innen sosiologien (McKie, 2006; Hearn, 2013; Walby, 2013; Walby et al., 2014; Wieviorka, 2014). Dette gjelder også i Norge. Symptomatisk er det ingen¹ artikler om vold i familien i *Norsk sosiologisk tidsskrift*. I de to forløpertsidsskriftene, *Sosiologisk tidsskrift* og *Sosiologi i dag* finner vi bare én artikkel om vold i familien i hvert av dem (Sørensen, 2013; Bjelland, 2014). Et temanummer om vold av *Sosiologi i dag* (2009) hadde ingen artikler om vold i familien. Flere har kritisert marginaliseringen av vold i nære relasjoner innenfor disiplinen og forsøkt å knytte vold tettere til sosiologien (McKie, 2006; Hearn, 2013; Walby, 2013; Walby et al., 2014), og det er tegn til en viss bevegelse. I 2018 hadde den internasjonale sosiologforeningens verdenskongress (ISA) makt, vold og rettferdighet som overordnet tema, og også partnervold og vold i nære relasjoner sto på programmet. Vold ble også tematisert på den europeiske sosiologkongressens (ESA) konferanse i 2021.

Familiesosiologi er et etablert felt, men til tross for at en betydelig del av volden skjer i familien, har det vært liten interesse for vold. Den sosiologiske familieforskningen i Norge har i stor grad vært opptatt av hverdagslivets organisering, arbeid/familieproblematikk og likestilling i familien. Et hovedfokus har vært velferdsstaten som institusjonell ramme om familien og samspillet mellom institusjonelle rammer og (stort sett godartede) familiepraksiser. Vold er fraværende i samlede fremstillinger av sosiologisk familieforskning, som antologiene *Velferdsstatens familier – nye sosiologiske perspektiver* (Ellingsæter & Widerberg, 2012), den eldre antologien *Familie for tiden: stabilitet og forandring* (Brandth & Moxnes, 1996) og den nyere antologien *Work–Family Dynamics – Competing Logics of Regulation, Economy and Morals* (Brandth et al., 2017).

Det samme gjelder likestillingsforskningen. Det er tankevekkende, ettersom voldsforskningen i stor grad har knyttet vold til kjønne ulikheter i makt og ressurser og (manglende) likestilling, og at politikken på området har bygget på forståelser som knytter vold til kjønn og makt (NOU 2003: 31). Selv om det har skjedd en dreining mot kjønnsnøytrale forståelser, begreper, lovgivning og praksis (Skjørten et al., 2019), er forståelsen av vold som et kjønnnet fenomen og et likestillingsproblem (Bjørnholt, 2019a) viktig for rettsutvikling og politikk på feltet gjennom internasjonale konvensjoner som Norge har ratifisert, som FNs kvinnekonvensjon og Europarådets konvensjon om vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (Istanbulkonvensjonen).

Det er nok flere grunner til at vold er marginalisert innen sosiologien, som at det er et tverrfaglig tema som har blitt forsket på fra ulike disiplinære ståsteder, særlig innen kriminologi, psykologi og folkehelse, og at publisering ofte skjer i egne tidsskrifter. Likevel er det verdt å reflektere over sosiologiens manglende interesse for vold, som har en mulig parallell

1. Samtlige årganger som er digitalt tilgjengelig av de tidsskriftene som omtales i dette avsnittet, er gjennomgått: *Sosiologisk tidsskrift* 2002–2016, *Sosiologi i dag* 2005–2016, *Norsk sosiologisk tidsskrift* 2017–2021.

i en manglende interesse for menneskerettighetene. Turner (2006) hevder med referanse til Arendt at sosiologien har vanskelig for å forholde seg til det onde: «as a secular science, it [sociology] has difficulty in contemplating the possible presence of evil in human societies, and yet, monstrous forms of evil (in genocide, ethnic cleansing, and war rape) appear to be the very basis of human rights legislation» (Turner, 2006, s. 12). Kanskje er dette noe av bakgrunnen for familie- og likestillingsforskningens søkelys på det alminnelige og hverdagslige. I et gjensyn med eget bidrag til familieforskningen bemerker David Morgan (2011) at det mye brukte begrepet «family practices», som han lanserte (1996), kanskje ikke er anvendbart på de mørkere sidene av familielivet, som vold og overgrep.

Denne artikkelen tar utgangspunkt i det norske familie/likestillingsregimet, der likestilt foreldreskap både er et mål og et virkemiddel for likestilling (Bjørnholt, 2010, 2012, 2014; Haavind, 2006; Johansen, 2010; Bjørnholt & Stefansen, 2019). I tråd med idealet om likestilt foreldreskap forventes at fedre engasjerer seg fra begynnelsen, og at foreldre samarbeider om barna både under samlivet og etter samlivsbrudd. Gjennom familie- og likestillingspolitiske ordninger som fedrekvoten legger staten opp til at fedre skal delta i omsorgen, og at foreldresamarbeid etter samlivsbrudd er normen. Samtidig er svangerskap, fødsel og barsel en livsfase med økt risiko for vold (Hjemdal & Engnes, 2009; Sørbø et al., 2013). Noen kvinner gjennomfører svangerskap, fødsel og barsel med en partner som utøver vold mot dem.

Den rettslige reguleringen av foreldreskap etter samlivsbrudd vektlegger i økende grad likestilt foreldreskap (se for eksempel Prp. 161 L (2015–2016); BLD, 2018). Fedre – også de som har utøvd vold mot partner – har vanligvis foreldreansvar og kontakt med barna etter samlivsbrudd (Mohaupt et al., 2019). Det medfører at en voldsutsatt mor må samarbeide og tilrettelegge for barnas kontakt med en mann som har utøvd vold mot henne. Med en økende andel foreldre som velger delt bosted for barna (Blaasvær et al., 2017), øker kravene til samhandling mellom foreldrene. Mens dette har vært tema i nordisk og internasjonal forskning (Hester & Radford, 1992; Eriksson & Hester, 2001; Eriksson et al., 2005; Keskinen, 2005; Hautanen, 2005; Ekbrand, 2006; Hester, 2005; Radford & Hester, 2006; Eriksson, 2007), har det i liten grad vært studert i norsk sammenheng.

Artikkelen søker med utgangspunkt i et kvalitativt materiale å gi et samlet bilde av voldsutsatte mødres erfaringer. En forståelse av vold som en omfattende og sammensatt totalsituasjon med alvorlige og gjennomgripende konsekvenser er nødvendig for å forstå utfordringene det medfører å skulle utøve foreldreskapet under slike betingelser, å forstå foreldrekonflikter og å vurdere risiko for – og hindre – fortsatt vold. Det er også viktig for å belyse utilsiktede konsekvenser av likestillings- og familiepolitikken, der det å fremme et likestilt foreldreskap lenge har vært den viktigste bærebjelken. Hvordan treffer politikken dem som er utsatt for vold fra partner? Endelig diskuteres hvordan sosiologiske tilnærminger kan bidra til å forstå og forklare voldsutsatte mødres situasjon.

Metode og utvalg

Artikkelen bygger på en kvalitativ intervjustudie av 16 mødre. Intervjuene inngår i et kvalitativt materiale med 37 intervjuer med 28 kvinner og ni menn, som hadde vært utsatt for partnervold. Informantene ble dels rekruttert fra omfangsstudien *Vold og voldtekt i Norge* (Thoresen & Hjemdal, 2014) og dels gjennom sosiale medier, i hovedsak Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) sin Facebook-side. Alle hadde etnisk norsk bakgrunn. Intervju-utskriftene er analysert gjennom en abduktiv prosess (Tavory & Timmermanns, 2014) basert på flere lesninger og pendling mellom materialet og relevant litteratur. Analysen har dels hatt søkelys på kronologi og livsløp (Bjørnholt, 2019b) og dels

på analyse av bestemte voldsformer, som seksuell vold (Bjørnholt & Helseth, 2019). Her anlegges en bred definisjon av vold som omfatter alle former for vold og krenkelsesinformantene valgte å fortelle om. Intervjuene som er grunnlaget for denne artikkelen er valgt ut fra tematisk relevans, ved at informantene både har erfaringer de definerer som vold og er mødre. Intervjuset er redigert fra muntlig til skriftlig språk, med enkelte unntak der formen har betydning for innholdet.

Vold i parforhold, foreldreskap og kjønn

Studien finner at det er særlige utfordringer knyttet til å være voldsutsatt og mor. Disse henger sammen med kjønnete mønstre i utsatthet og eksisterende kjønnsstrukturer og kjønnsrelasjoner (Bjørnholt, 2020). For det første rammes kvinner som mødre i større grad enn menn som fedre, fordi langt flere kvinner enn menn utsettes for slik vold som har konsekvenser for liv og helse (Thoresen & Hjemdahl, 2014; Bjørnholt & Hjemdahl, 2018, Bjørnholt, 2019b). Følgelig er det flere kvinner som må utøve foreldreskapet i en sammenheng der hun blir utsatt for vold.

For det andre rammes kvinner i kraft av kroppslig sårbarhet som gravide og fødende, i kraft av kjønnete mønstre i ansvar og omsorg, og ved at lovgivning og idealer om likestilt foreldreskap kan tilsløre volden og fungere som retoriske ressurser for voldsutøveren.

Denne artikkelen søker å gi et bilde av den volden som rammer mødre slik det fremkommer i intervjumaterialet. Følgende aspekter kom opp i intervjuene: Vold i forbindelse med graviditet og fødsel (reproduktiv vold), konsekvenser av vold for den voldsutsattes foreldreskap både under samlivet og etter samlivsbrudd, økonomi, voldsutsatte mødres møter med hjelpeapparatet og likestilt foreldreskap som en ressurs for voldsutøver. I det følgende presenteres volds erfaringene tematisk på tvers av materialet, mens for den enkelte kan flere ulike voldsformer utgjøre en stor samlet voldsbelastning med ulike faser og former (se Bjørnholt, 2019b).

Reproduktiv vold

Åtte av kvinnene var utsatt for vold i forbindelse med fødsel. For noen overlappet den reproduktive volden med seksuell vold. Den reproduktive/seksuelle volden dekker et spekter av voldsformer, fra voldtekt som førte til graviditet, press om abort, vold under graviditet, som å bli slått i magen, press om sex og anstrengende aktiviteter under graviditet og barsel, utskjelling under fødsel, samt manglende omsorg under graviditet og barsel (Bjørnholt & Helseth, 2019).

Flere fortalte at mannen var lite omsorgsfull under graviditeten: «Og så blir jeg jo gravid. Og jeg var litt skuffet over at han overhodet ikke – altså det var absolutt ingen omsorg på noen måte.» Den manglende omsorgen ga seg også direkte uttrykk:

Jeg husker en gang, vi syklet og etter den første kilometeren eller to begynte jeg å sakke. Og så ble han sur på meg, og ville ikke ta følge med meg fordi jeg var så langsom. Og så sa jeg, men jeg er jo i åttende måned. Så det er kanskje ikke så merkelig. – Nei, jeg hadde jo aldri vært i noe særlig god form, sier han da.

Noen opplevde utskjelling og sinneutbrudd under eller i forbindelse med fødsel:

Under fødselen så var det bare kritikk. Når jeg brukte lystgassen så sa han at «du trenger ikke å puste så hardt» og jeg trengte jo ikke å rope sånn! Absolutt alt jeg har gjort har på en måte vært feil, det er ikke en eneste gang man har fått en positiv kommentar.

Det å bli kritisert i en sårbar situasjon som under fødsel, av sin partner og barnefaren som forventes å skulle støtte en, opplevde kvinnen som psykisk vold.

En annen opplevde at mannen hadde et voldsomt sinneutbrudd mens de var på barsel-hotellet, rettet mot hennes særkullsbarn som også var til stede.

På den fødestua der så gikk han egentlig amok og begynte å hive ting og rope – eller ikke inne på fødestua men på barseloppholdet, og forlot oss og dro av gårde. Han hev sko etter [hennes særkullsbarn] som smalt i veggen rett over hodet på [hennes særkullsbarn]. Og så dro han av gårde.

I denne situasjonen opplever kvinnen mannens aggresjon mot sitt særkullsbarn etter nettopp å ha født. Angrepet rammer henne i en særlig sårbar situasjon, og det rammer også hennes barn. Hun følte seg både maktesløs og mishandlet, samtidig som hun skammet seg og fryktet at bekjente av henne som arbeidet på sykehuset skulle ha hørt opptrinnet.

Flere sier at det var ekstra vondt å bli utsatt for vold og ikke bli ivaretatt i denne sårbare situasjonen. For enkelte ble den reproduktive volden ledd i økt kontroll, som i dette eksemplet:

Jeg husker at jeg kom hjem med datteren min fra sykehuset. Jeg hadde fått svangerskapsforgiftning og hadde feber – og det har jeg tenkt på etterpå: menn gjør jo ikke sånt, de går ikke fra kvinner som nettopp har født! Det var fest der han jobbet, så han gikk. For da hadde han jo da full kontroll. Jeg var syk, jeg måtte være hjemme hos baby og barn, og ettersom jeg var lettere å kontrollere, så tok han seg større friheter.

Her knytter hun den manglende omsorgen til hans utøvelse av kontroll. Det er flere av kvinnene som sier at svangerskap, fødsel og barn, og den sårbarheten det medførte gjorde at maktbalansen endret seg, han fikk overtaket og benyttet dette til å ta kontroll eller at volden eskalerte.

En kvinne beskriver hvordan fødselen ble et vendepunkt der mannen gikk fra å påberope seg offerrollen til å bli «utagerende aggressiv»:

Det var keisersnitt og både kropp og sjel lå i ruiner. Og da følte jeg han benyttet anledningen til å jorde meg. Jeg tror at frem til da hadde jeg vært så sterk, og han hadde kanskje følt seg underlegen. Men nå merket han at jeg lå litt nede og han kunne komme ovenpå. Før hadde det vært mye sånn at det var synd på han, og han skulle ha oppmerksomhet hele tiden. Men etter fødselen gikk det over til at han ble utagerende aggressiv.

Erfaringene som formidles viser at mødrenes kroppslige og eksistensielle sårbarhet i forbindelse med graviditet, fødsel, barsel og spebarnstid gjør at vold i denne situasjonen får en særlig betydning. Vi ser også at idealet om at fedre skal delta, kan bidra til økte belastninger for voldsutsatte mødre.

Mødres sårbarhet i forbindelse med fødsel har i liten grad vært tema i sosiologisk forskning om foreldreskap, familie og likestilling. Denne grunnleggende biologiske forskjellen passer dårlig inn i den overordnede fortellingen om foreldreskapet som sosialt konstruert, som en rekke praksiser som kan og bør endres for å fremme likestilling mellom kvinner og menn i samfunnet og arbeidslivet. Oppmerksomheten både i forskning og politikk har vært på sosiotekniske løsninger for å endre arbeidsdelingen i familien og redusere den ulempen som biologi og foreldreskap tradisjonelt har medført for kvinner (Bjørnholt, 2013). I iveren etter å likestille har imidlertid de spesifikt kvinnekroppslige erfaringene med å bringe barn

til verden og betydningen av dem blitt nedtonet. Konsekvensene kan bli en nedvurdering av alle som blir mødre gjennom å føde barn. På systemnivå kan nedprioriteringen av fødsels- og barselomsorgen i Norge ses som et uttrykk for en nedvurdering av kvinners fødselsarbeid og de belastninger det medfører (Hansen et al., 2022). Dette blir særlig prekært der det er vold.

Konsekvenser av volden for mødres foreldreskap

De intervjuede mødrene delte i utgangspunktet idealet om at mannen skulle engasjere seg både i graviditeten og i barnet, så de ble skuffet over manglende interesse. Flere beskrev fedre som var lite interesserte, og at de forsøkte å få ham til å engasjere seg. En forteller om katastrofale konsekvenser da hun tok opp dette:

Jeg tok opp det at han aldri lekte med [barnet] og sa at han koste og lekte mer med katten enn med [barnet], og da ble han rasende og så sa han at «katta skal vekk». Det var før høstferien, og jeg og [barnet] skulle på høstferie. Så sa han «ja jeg tar livet av katten i høstferien», og det gjorde han. Så når vi kom hjem så lå katten i fryseren.

Flere forteller at voldsutøveren hadde en autoritær foreldrestil og i noen tilfeller utøvde vold også mot barna. Mødrene kompenserte for fedrenes manglende interesse og mangelfulle foreldrekompetanse ved å ta mer av ansvaret selv:

Informant: Han var jo totalt uinteressert. Altså både før han kom og etter at han kom. Jeg tror ikke han vet hvordan man skal trøste et barn. Han fikk det til så lenge han var et spebarn, for da var det bare å rugge på han, men når det var mer krevende, så strakk han ikke til, og da ble han kjempefrustrert. Han tålte ikke at han skrek på stallebordet, og skrek «ti still» til han på stallebordet, så jeg begynte jo å ta over. Hvis jeg var hjemme så tok jeg over alt.

Margunn: Følte du at det var trygt at han tok seg av han da?

Informant: Nei, jeg gjorde jo ikke det. Så jeg tok jo over mer og jobba mindre og mindre. Det var en naturlig del av jobben min å dra på jobbmøter og jobbreiser, og det sluttet jeg med, for jeg opplevde det som utrygt for barnet å være alene med faren.

Tilpasningen til den voldelige partneren fikk konsekvenser for egen foreldrepraksis. En måtte skjule omsorgen for barna:

Den siste tiden begynte jeg å liste meg rundt sånn at ikke han skulle se da hva jeg hadde gjort. Hvis jeg hadde gitt [sønnen] ei brødkive til for eksempel, selv om han hadde sagt at «nei nå var det nok kveldsmat», da prøvde jeg å skjule at jeg hadde vært på kjøkkenet.

Flere av dem som hadde særkullsbarn opplevde at partneren var streng og urimelig mot barnet: «Han var veldig sånn nøye, så [barnet] kunne ikke leke med biler på gulvet. Fordi det skrapte opp parketten.»

En annen måtte skjule følelsene for egne (særkulls)barn for ikke å provosere ham:

Ungene bodde delvis hos meg og delvis hos faren sin. Jeg gledet meg alltid veldig til de skulle komme – det var liksom det største – og jeg merket at hvis jeg var veldig glad, så ble det surt, da ble han sur, men hvis jeg holdt igjen og ikke var så glad, så var han enklere å ha med å gjøre. Når de kom, så måtte jeg gå ned i vindfanget, og slippe ut «så glad dere er her», men det måtte jeg vente med til jeg hadde lukket døra så han ikke hørte det.

Mødrene brukte ulike strategier for å skjerme barna, som i eksempelet over hvor hun sluttet å dra på jobbreisen fordi hun ikke torde la sønnen være alene med faren. En annen forsøkte å få barna ut av situasjonen: «Det ble farlige situasjoner i hjemmet, så jeg begynte å sende barna til mine foreldre i helgene for å hindre at barna opplevde for mye dramatikk.»

Andre forteller at det i praksis ble umulig å beskytte barnet selv om de prøvde:

Det var veldig mye [hennes særkullsbarn] som forårsaket krangler. Men det bisarre er at når jeg prøvde å beskytte [barnet] da endte det med at [barnet] ble vitne til det helvetet. Det nyttet ikke å vente til ungene hadde lagt seg, for da bråkte han bare sånn at de våknet.

Mødrene strakte seg langt for å fungere som buffer mellom barna og voldsutøver både under samlivet og etter samlivsbrudd der barn hadde samvær med fedre som mødrene opplevde som skadelige for barna.

Voldsutsatt mor i forbindelse med samlivsbrudd

Hensynet til barna og frykten for konsekvensene ved et brudd førte til at prosessen med å bryte opp ble vanskelig for flere. Voldsutøver kunne true med «skitten rettssak», at han ville kreve hele omsorgen eller delt omsorg, kidnappe barna til et annet land eller drepe dem alle. Imidlertid kunne også alvorlige trusler føre til beslutning om å gå. I tilfellet der voldsutøver gjorde alvor av trusselen om å drepe familiens katt, ble dette etterfulgt av trussel om drap og selvdrap:

Informant: Etter den høstferiekrangelen så sa han at det kom til å ende med katastrofe for alle tre hvis ikke han fikk det som han ville.

Margunn: Ja, så han truet rett og slett med å ta livet av dere alle?

Informant: Ja, også sa han at hvis vi skulle skilles så kunne han love meg at det ville bli en skitten rettssak. Det endte med da at sommeren etter så tok jeg med meg [barnet], og så rømte vi, for jeg var livredd.

Det å bryte opp fra et voldelig forhold øker risikoen for alvorlig vold – og drap (Smith, 2020; NOU 2020: 17). For flere blir også samarbeidet om barna etter samlivsbruddet en arena som voldsutøver bruker for å utøve kontroll og true. Én ble utsatt for seksuelle overgrep av ekspartner over flere år i forbindelse med overlevering av barn. Stalking, anonyme trusler, krangler om samvær, daglig omsorg og økonomi gjør for en del livet etter samlivsbruddet til et rent helvete. Flere sier de er mer redde nå enn før de brøt ut.

Du kan jo si det var jo styr i forholdet, men det har nesten vært verre på utsiden. Sånn at jeg er jo mye mer redd, altså tenker at han er ute etter meg, det tenker jeg mer nå enn jeg gjorde da. Men ettersom vi har et barn sammen, så har han jo fortsatt kontakt med meg. Jeg kan egentlig ikke ha den kontakten, for den gjør at volden fortsetter. Og han driver og utøver makt og kontroll.

At volden fortsetter etter samlivsbrudd og at foreldresamarbeidet kan bli en arena for videreføring av volden er et tema som går igjen i intervjuene. Dette får økende oppmerksomhet internasjonalt (DeKerseredy et al., 2017; Ellis et al., 2020; Katz et al., 2020). Barn som er vitne til vold mot en omsorgsperson har også økt risiko for selv å bli utsatt for vold (Hafstad & Augusti, 2019), med dokumentert negative konsekvenser for deres oppvekstvilkår (Lyk-Jensen et al., 2017).

Det å ivareta barna i en situasjon der mor frykter at de utsettes for vold eller overgrep hos far eller der mor ser far som uegnet som omsorgsperson er også en kilde til bekymring:

Margunn: Er du bekymret for datteren din når hun er hos han? Eller tenker du at hun har det greit der?

Informant: Jeg er bekymret. Det er jeg. Jeg er ikke bekymret for at han slår eller begår seksuelle overgrep, men jeg er bekymret fordi jeg synes at han fremstår som om han er [psykisk] syk. Jeg har jo selv opplevd situasjoner hvor han har virket nærmest psykotisk, og jeg føler meg jo skremt. Jeg tror at hvis hun har opplevd noe liknende, må det ha skremt henne også.

En annen forteller om fysisk vold med skader under samvær: «Vi har hatt episoder; min yngste datter kom hjem med ribbeinsbrist, og vi var på barnehuset.» I dette tilfellet hadde datteren sagt til moren og på barnehuset at faren hadde satt seg på henne som straff, men saken ble henlagt.

Kontrollerende atferd overfor barna er et annet tema:

For blant annet tvang han barna til å kle av seg når de kom til han, og så måtte de ta på klær han hadde kjøpt. For han skulle kvitte seg med alt som hadde med meg å gjøre tror jeg. Så i hvert fall så måtte de alltid av med alt som de hadde med fra meg, og på med det som han hadde kjøpt.

Frykt for seksuelle overgrep kommer opp i flere av intervjuene, men mødrene er svært forsiktige med å formulere dette, som dette utsagnet viser:

Det jeg er redd for med jenta mi – jeg vet ikke jeg altså – det – kanskje han ikke gjør henne noen ting – men han har jo, han har jo, han har jo, altså han er jo, kjenner jo ikke – forstår jo ikke grenser, ikke sant, når det gjelder seksuelle aktiviteter syns jeg da.

I dette tilfellet er han tidligere dømt for vold, drapsforsøk og voldtekt av henne. Frykten er dermed forankret i egne erfaringer. Likevel opplever hun ikke å få gjennomslag for sin bekymring i hjelpeapparatet og opplever at hun blir presset til å legge til rette for samvær.

En er bekymret for hans store pornoforbruk og interesse for unge jenter, men er også nøye med å presisere at hun ikke har noen indikasjon på at han skulle forgripe seg:

Og jeg tror også at han liker unge – men det betyr jo ikke at han – altså jeg har ikke hatt noen grunn til å tenke at han – det er jo sånn som man på en måte får bilder i hodet sitt, at man blir redd at han skal liksom gjøre noe mot jentene og sånn, men det har jeg ikke hatt noe – det er bare fanta- altså min fantasi kanskje, som på en måte har gått litt – det har ikke jeg noen holdpunkt i altså.

De to sitatene ovenfor er gjengitt i sin opprinnelige form. Her ser vi at språket nesten bryter sammen. Man kan tenke seg at både mental motstand mot å tenke det utenkelige og det rettslige prinsippet om ikke å beskyldte noen for noe man ikke kan bevise bidrar til selvsensur.

Det å leve med bekymringen og ikke være i stand til å beskytte barna er en stor påkjenning, slik denne moren gir uttrykk for: «Dette har jeg jo slitt med veldig, den vurderingen, om hvor ille skal en person være da? Før de ikke bør ha noe med den personen å gjøre. Hvor mye tåler barn?» Denne bekymringen er ikke ubegrunnet i lys av forskning på voldsutøvende menns foreldreskap, som finner at det er kjennetegnet av dysfunksjonell og ska-

delig foreldreatferd som fiendtlighet, sinne, urimelige krav og overreagering, hardhendthet (fysisk vold) og en kontrollerende og autoritær væremåte (Bancroft et al., 2012; Katz et al., 2020; Mohaupt et al., 2019; Thompson-Walsh et al., 2021) eller motsatt; ekstremt tillatende, uengasjert og uansvarlig (Heward-Belle, 2016). Samlet finner forskningen på voldsutøvende menn at deres foreldrepraksiser står i sterk kontrast til rådende normer om foreldreskap og etablert kunnskap om konsekvenser av vold i oppveksten. Det å skulle bidra til disse fedrenes kontakt og samvær med barna legger en stor belastning på mødrene.

Økonomiske omkostninger ved brudd med voldelig partner

Økonomi er et sentralt tema. Åtte av mødrene lider økonomiske tap i forbindelse med samlivsbruddet og i etterkant, og økonomi kan inngå i et problematisk foreldresamarbeid med voldsutøver etter samlivsbrudd. Flere tapte på booppkjøret, slik som denne kvinnen: «Det gikk nesten et år hvor han trenerte hva summen skulle være og han skyldte også penger, så jeg tapte kjempemasse.»

En annen ble truet med at han skulle ødelegge økonomien om hun gikk fra ham. Mens de var separert tok han, uten at hun visste det, opp lån med pant i deres felles hus og misligholdt lånet, slik at huset måtte selges på tvangsauksjon. Også andre opplevde at han bevisst påførte henne økonomisk tap gjennom ensidige økonomiske disposisjoner, nektet å betale henne ut, eller tilbakeholdt verdier etter samlivsbruddet.

Noen aksepterer et dårlig booppkjøp for å unngå konflikter eller å tilrettelegge for hans kontakt med barna, slik som en kvinne sa: «Vi leide en leilighet i [by], også bygde vi den hytta og da sa jeg at «det bare overtar du». Han fikk også bilen, for jeg sa at «hvis du skal komme for å ha samvær så måtte jo han ha bilen».

Andre klarte ikke å ta kampen om booppkjøret på grunn av helseskader etter volden. Én ble rådet av egen advokat til å droppe pengekrav av hensyn til helsen, da hun var sterkt preget av volden og hadde selvmordstanker: «Jeg tror jeg tapte noen hundre tusen på det.»

Etter samlivsbrudd opplever flere at eks-partneren bidrar minimalt til barnas underhold, og stadige krangler om penger blir et middel for fortsatt vold og kontroll. Dette er tilfelle for denne kvinnen:

For det handler også om penger. At han hele tiden skal forsøke å presse penger for alt mulig. «Ja, men det kan vi godt gjøre, men så skal du betale meg, så og så mye fordi, et eller annet.» Han betaler bare det barnebidraget som tvangsinnkreves via NAV. Og ikke en krone mer. Men samtidig så kommer han på forskjellige ting hvor han argumenterer for at jeg skal betale ham. Det er bare en måte å ydmyke meg på. Han vet jo godt at han betaler det absolutte minimum, så å betale ham mer penger (ler). Det blir jo rett og slett en maktdemonstrasjon.

Det er ikke gjort mange analyser av kjønnsforskjeller i økonomiske konsekvenser av samlivsbrudd i Norge, men Skjørten, Barlindhaug og Lidén (2007) fant at mødre med delt bosted for barna kom dårligst ut av alle grupper skilte foreldre, mens fedre med delt bosted kom best ut. De økonomiske konsekvensene kan være relevante for utfall av foreldretvister. Om mødre oftere taper økonomisk og far kommer best ut og beholder felles bolig, kan mødre stille svakere i vurderinger av hvem som kan tilby barna kontinuitet etter samlivsbrudd.

Voldsutsatte mødres møter med hjelpeapparatet

To tredeler av de voldsutsatte mødrene var i kontakt med ulike deler av hjelpeapparatet, både i forkant av og i forbindelse med samlivsbrudd, mens en tredjedel av de 16 mødrene fant løsninger uten å involvere instanser utenfor familien. Av dem som hadde kontakt med hjelpeapparatet opplevde halvparten at de ble trodd og fikk relevant hjelp, mens den andre halvparten opplevde ikke å få adekvat hjelp eller ikke å bli trodd av hjelpeinstanser og rettsvesen og/eller hadde problemer med å beskytte seg selv og/eller barnet. En tredel, fem kvinner, forteller om svært negative erfaringer, der møtet med hjelpeinstanser som familievernkontor, barnevern og andre aktuelle instanser ble en tilleggsbelastning.

Én måtte legge til rette for fars kontakt med barna til tross for at han var dømt for vold og seksuelle overgrep mot henne. Når hun må møte ham er det en stor påkjenning, og hun frykter hva han kan gjøre imot barna, men fordi hun er preget av volden, føler hun at hun ikke når frem:

Vi var på et møte nå sist uke, men jeg syns det er så vanskelig. Jeg pleide å få sånne tics når han var så sint, og det gjorde han jo narr av selvfølgelig. Det ser jo helt rart ut mens de ticsene varer. Så vi satt på det møtet, og jeg prøvde å delta. Du skal jo vise deg løsningsorientert, men jeg fikk sånne tics da.

Kvinnen beskriver en situasjon hvor møtet på familievernkontoret blir en belastning, og han kan videreføre sin underminering av henne. Mødrene i disse situasjonene mener det er for liten kunnskap om hva som kjennetegner slike høykonfliktsaker. Som én sier etter å ha fortalt om flere år i systemet og negative erfaringer med barnevern, familievernkontor, barne- og ungdomspsykiatri (BUP) og rettsinstanser: «For mitt inntrykk er at kompetansen er lav da. Om denne typen problematikk og hva som kjennetegner en del av disse høykonfliktsakene.»

Møter med hjelpeinstanser kan også være med på å videreføre vold og kontroll:

Vi har hele tiden klager, så han blir jo løpende oppdatert om min økonomi fordi han klager hele tiden. Og så innhenter de nye opplysninger, og når jeg går på arbeidsavklaringspenger, så går jeg jo ned i inntekt. Jeg føler meg jo ganske rettsløs og gjennomsiktig. Han skal ha innsyn i alt mulig, det er sånn systemet er. Og så setter han seg på familievernet, vi sitter på stoler ved siden av hverandre, og så bøyer han seg ned og henger over stolen inn over meg. Og brøler: «Hva er du sykemeldt for, er det hodet eller?» Og så, du vet, en sånn en skru-bevegelse opp mot hodet: «Du er jo gal.» En sånn bevegelse.

Hun opplevde at han fikk sympati for dette utbruddet, der han skrek, gråt og skjelte henne ut i behandlernes påsyn:

Dette siste møtet, jeg har tenkt på at jeg har veldig lyst til å gi dem litt tilbakemelding på det, for jeg synes det var for dårlig. Jeg synes ikke de skal tillate det. Men han spiller jo også et kjempedrama, bryter tilsynelatende sammen i gråt og fortvilelse over situasjonen som var så håpløs, at jeg var så håpløs.

Hun mener at han spiller skuespill og blir forundret over at de tror på han:

Jeg fikk faktisk en fornemmelse av at, at han lykkes med å få sympati. Av disse grove anfallene. Og jeg sitter jo bare der, jeg tar liksom sånn stålkappe på meg, og blir bare helt kald.

Kvinnene reagerer kroppslig og emosjonelt. En fortalte om ufrivillige kroppslige reaksjoner, tics, når hun måtte møte voldsutøveren i møter, mens kvinnen over «frøs», «tok på seg en stålkappe» mens terapeutene lot ekspartneren utagere.

Fordi det er jo helt umulig å ha en konstruktiv dialog. Så, nei, jeg sitter bare der og lukker av. Og så synes de sikkert jeg er lite konstruktiv og passiv-aggressiv, eller jeg vet ikke hva de tenker om meg. Men jeg føler de skjønner veldig lite av hva som foregår i sånne forhold.

Ved å la ekspartner utagere tilrettelegger familievernkontoret for volden, og likestillingsbrillene kan gjøre at saksbehandleren kun ser en fortvilet far og en lite samarbeidsvillig mor. At hjelpeapparatet har et konfliktfokus, hindrer dem i å se volden, mener hun:

Det blir veldig mye fokus på hva foreldrene må gjøre, og litt sånn skylddeling. Men min opplevelse er at dette er asymmetriske konflikter. Det er én som driver konflikten og en annen som ufrivillig blir en del av dette. Og det snakkes det i alt for liten grad om.

Når hjelpeapparatet opererer utfra en konfliktmodell, kan de overse vold og asymmetriske konflikter (Nylund, 2012; Archer-Kuhn, 2018, 2019).

Én opplevde at hjelpen kom til slutt: «Men i hvert fall så kom vi til et vendepunkt der barnevernet på et tidspunkt skjønnte at dette ikke var en ordinær konflikt, men en asymmetrisk konflikt, dit kom vi – men det gikk mange år.»

En kvinne opplevde at det var først da hjelpeinstansene ble bekymret for hennes omsorgsevne at hun fikk hjelp til barnet. Hun hadde da lenge forsøkt å få hjelp fra flere instanser, herunder barnevernet. Dette illustrerer at mangler ved voldsutsatte mødres foreldreskap har vært et hovedfokus både i hjelpeapparat og i forskning. Denne negative oppmerksomheten på voldsutsatte mødres foreldreskap har møtt økende kritikk, og nyere studier undersøker voldsutsatte mødre og barn i sammenheng (Katz, 2015, 2019; Lapierre, 2008, 2010; Lapierre et al., 2018).

At man ikke oppsøkte hjelp, betyr ikke nødvendigvis at alt var greit. Én fant en løsning på egen hånd. Hun hadde liten tillit til hjelpeapparatet og rettssystemet og fryktet at mannen, som senere ble diagnostisert som alvorlig psykisk syk, skulle få samvær med barnet. Derfor sparte hun penger og betalte for en utdanning i utlandet som han ønsket seg. Slik fant hun en pragmatisk løsning, uten at det ble noen konfrontasjon og uten å involvere utenforstående.

I dette tilfellet gjorde frykten for at barnet skulle ha samvær med en far hun oppfattet som psykisk syk at hun ikke oppsøkte hjelp. I ettertid tenker hun at dette hadde store omkostninger og han kunne fått hjelp før om hun hadde kontaktet hjelpeapparatet. Samtidig er hun glad for at det ble en udramatisk slutt: «Jeg kjenner på meg selv av og til en sånn voldsom, nesten lykkefølelse over at det gikk bra. Tross alt.»

Dette eksempelet illustrerer hvor sterkt normen om likestilt foreldreskap står. Hun tilpasser seg det hun forventer vil skje fordi hun ikke tror det ville nytte å ta kampen. På dette området har det skjedd endringer i lovgivning og rettspraksis de siste årene, med sterkere vektlegging av barnets beste (Skjørten, 2016). I en studie av lagmannsrettsdommer fra 2015 fant Skjørten (2019) at i 38 % av sakene ble utfallet enten ikke samvær (15 %) eller samvær med tilsyn (23 %). Det (betyr) indikerer at det til en viss grad er mulig å nå frem gjennom rettsvesenet.

Likestilt foreldreskap som retorisk ressurs for voldsutøveren

Forestillinger om likestilling, likestilt foreldreskap og det involverte farskapet kan fungere som retoriske ressurser for den voldsutøvende mannen. Flere forteller om konflikter med den voldelige partneren om daglig omsorg og samvær med barna, der eks-partneren bruker sine rettigheter som far, normen om likestilt foreldreskap og kjønnsbalanse. En kvinne formulerte det slik: «Det er nesten komisk, for han krevde symmetri. Han skal ha femti-femti da, for det hadde han krav på.» En annen var tydelig på at dette var misbruk av likestillingen: «Jeg synes det er en misforstått likestilling. At mødrene skal holdes nede og fedrene skal få likestillingen i sine armer.»

En tredje kvinne forteller om flere foreldretvister for domstol der hun opplever at han bruker sine rettigheter som far: «Han har jo kjørt – nå er det liksom tredje runde i retten, og jeg føler han er ute etter å knekke meg. Både økonomisk og psykisk via retten, via sine rettigheter som far.» Hun er bekymret for at barna påføres skade av samvær, og hun må hjelpe barna til å bearbeide konsekvensene: «Jeg føler at han skal ha rettigheter, og så må jeg kjøre ungene på Barne- og ungdomspsykiatrisk fordi de trenger behandling etterpå.»

Diskursen om likestilt foreldreskap som her kommer til uttrykk på individuelt mikronivå, gjenfinnes på institusjonelt nivå blant manns- og fedrerettighetsorganisasjoner (Eslén-Ziya & Bjørnholt, under vurdering).

Konklusjon

I denne artikkelen har søkelyset vært på hvordan politikken og idealet om likestilt foreldreskap kan slå ut for mødre som er utsatt for vold. Hvordan kan sosiologiske innsikter bidra til å forstå voldsutsatte mødres situasjon? Sosiologiske begreper og forståelser kan både hindre og hjelpe oss å forstå og forklare voldsutsatte mødres situasjon. I det følgende skisseres noen aktuelle sosiologiske forståelser, tilnærminger og bidrag.

Mødre i modernitetens skygge

Dikotomien tradisjonell–moderne er grunnleggende i sosiologien, og den ligger også mer eller mindre eksplisitt under mye av forskningen på foreldreskap og familie, særlig den statsnære forskningen på familiepolitiske ordninger som legitimerer og understøtter familiepolitikken.² I dag bygger den norske familie- og likestillingspolitikken Norge på et dobbeltspor, med vekt på kvinners lønnsarbeid og incentiver for økt fedredeltakelse i omsorgen for barna. Denne familiemodellen forstås som moderne og ønskelig, i kontrast til en forestilt tradisjonell mannlig forsørgermodell.³

Dette perspektivet på familien kan bidra til at mødre havner på den gale siden av dikotomien. Kvinners foreldreskap og foreldrepraksiser blir sett som en videreføring av den tradisjonelle kvinneverollen, som truer det moderne likestillingsprosjektet, mens menns foreldreskap ses i lys av forandring og modernitet. Mødrene havner i modernitetens blindsoner, som en arkaisk rest som hindrer likestilling (se også Fraser, 2016; Hansen et al., 2021). Resultatet blir en nedvurdering av kvinners foreldreskap og mødre i likestillingens navn. For

2. Ann Shola Orloff har omtalt den statsnære forskningen på velferdsstaten som «varieties of state discourse» (2003, s. 3).

3. Denne forståelsen av fortiden er ikke nødvendigvis korrekt. Historisk forskning har bidratt til å nyansere bildet både av den tidlige familieavgivningen (Melby et al., 2006), praksiser i husmorfamilien (Danielsen, 2002) og husmorpolitikken (Hagemann, 2009). Likevel kan figuren tradisjonell–moderne være virksom og forme forståelsen av familie, familiepraksiser og politikk.

mødre som er utsatt for vold blir dette prekært, slik noen av informantene opplever at både de og barna «ofres» for likestillingen.

Velferdsstaten, politikken og hverdagslivet

Statens rolle og velferdsstatens doble ambisjon om både å gi sosial sikkerhet og regulere befolkningens atferd er sentral for å forstå den klemmen de voldsutsatte mødrene havner i. Politikk som sikter mot regulering og endring av befolkningens hverdagspraksiser tar implisitt utgangspunkt i en modellfamilie der disse endringene antas å fungere som incentiver til å tilpasse seg i tråd med intensjonen bak politikken.

For å analysere hvordan politikken kan treffe ulikt, kan det være nyttig å trekke paralleller til mikrososiologiske analyser av småbarnsfamiliers familiepraksiser som viser hvordan familiepolitikken treffer ulikt basert på klasse, slik Kari Stefansen og Gunhild Regland Farstad (2008, 2010) har vist. De argumenterer for at familiepolitikken er bygget på middelklassens idealer og familieprosjekter, og at den støtter opp om middelklassens familieidealene. For foreldre i arbeiderklassen som ikke deler disse idealene helt og fullt, blir ordningene et hinder for å realisere det de ser som best for sine barn og sin familie. Men forholdet mellom ideal og realitet kan også gi besvær for dem som deler idealet. I en studie av norske og polske foreldre fant Bjørnholt og Stefansen (2019) at særlig de norske middelklasseforeldrene opplevde et trangt handlingsrom, avgrenset av internaliserte normer om det «riktige» likestilte livet med deling av permisjon, tidlig barnehagestart og to fulltidsjobber. Når virkeligheten buttet mot idealet, var det skambelagt for noen av de norske middelklassekvinnene. De polske foreldrene forholdt seg mer fritt til ordningene og hadde andre standarder for hva som gjaldt som en likestilt familie. Slik viser mikrososiologiske analyser av familiepraksiser at de rammene politikken setter kan skape utfordringer, både der det er sprik, og der det er sammenfall mellom egne livsprosjekter og idealer, og i politikken.

I familier der det er vold, er det manglende samsvar mellom de forestilte velfungerende modellfamiliene som politikken legger til grunn og familiepraksisene. Der det er vold, kan politikken som er ment å bidra til likestilling, med fedre som «familiepolitikken trojanske hest for likestilling i familien» (Johansen, 2010), gi helt andre og motsatte effekter. Menn som utøver vold er også fedre – og for voldsutsatte mødre kan normene og kravene om likestilt foreldreskap gjøre foreldreskapet og livet særlig utfordrende, slik informantene i denne studien gir uttrykk for.

Omsorgsteori

De voldsutsatte mødrenes situasjon kan også forstås i lys av omsorgsteori. Kari Wærness' begrep omsorgsrasjonalitet (1984) fanger inn hvordan omsorg både involverer praktisk arbeid, formålsrasjonalitet og følelser. For den voldsutsatte moren blir volden en tilleggssdimensjon som krever strategier, ekstraarbeid og håndtering av følelser, både egne og andres. En litt annen, men relatert måte å forstå den voldsutsatte morens situasjon på, er begreppet *direkte og avledet avhengighet*, utviklet av feministiske omsorgsteoretikere som Martha Fineman (1995, 2004) og Eva Feder Kittay (1999). *Avledet avhengighet* er den situasjonen som alle som tar ansvar for andre som er *direkte avhengige* av omsorg havner i. Dette begreppet flyttet diskusjonen om kvinners og mødres arbeids- og omsorgstilpasninger fra å se dette som et fritt valg til å vise at «valget» mellom lønnsarbeid og omsorg er begrenset av omsorgsansvaret. Det å skulle utøve foreldreskapet i en situasjon der en selv og/eller barna opplever vold kan ses som en tilskrudd form for avledet avhengighet der handlingsrommet begrenses ytterligere ved at man ikke bare skal balansere omsorg og lønnsarbeid, men også beskytte mot og reparere konsekvensene av volden. Her er Arlie Hochschilds (1997) begrep

om «det tredje skiftet» også nyttig. Her satte Hochschild søkelyset på det emosjonelle bearbeidings- og reparasjonsarbeidet som kommer i tillegg til det første skiftet med lønnsarbeid og det andre skiftet i familien (Hochschild & Machung, 1989). Igjen tilfører volden en ekstra dimensjon både i den praktiske hverdagen og i form av bekymringer og reparasjonsarbeid.

Systemperspektiv

Walby (2013) argumenterer for at styrken i en sosiologisk analyse av vold ligger i det å ha et overordnet systemperspektiv: «Violence as a field is connected to the fields of economy, state and civil society, but not reducible to them. The strength of a sociological treatment of violence is in the analysis of the ways that these many social institutions are interconnected.» Som denne artikkelen har vist, rammes voldsutsatte mødre på ulike måter, kroppslig, i parforholdet, familien og hverdagslivet, økonomisk og i møtet med ulike institusjoner i samfunnet. For å forstå volden og voldsutsattes situasjon er det nødvendig med analyser av hvordan disse virker sammen. Studien viser at vold i nære relasjoner er et tema som krever sosiologiske analyser på flere nivå, blant annet av hvordan politiske og ideologiske føringer og institusjonelle logikker medvirker til å forme både erfaringer og handlingsrom.

Om artikkelen

Artikkelen inngår i prosjektet Vold i parforhold: kjønn, likestilling og makt II i forskningsprogrammet *Vold i nære relasjoner* (2019–2024), ved NKVTS, finansiert av Justis- og beredskapsdepartementet. Takk til Kristin Skjørten for kommentarer på et tidligere utkast.

Referanser

- Archer-Kuhn, B. (2018). Domestic violence and high conflict are not the same: A gendered analysis. *Journal of social welfare and family law*, 40(2), 216–233. <https://doi.org/10.1080/09649069.2018.1444446>
- Archer-Kuhn, B. (2019). Understanding the Parent Experience in Child Custody Decision-Making: How Social Workers Can Help. *Families in Society*, 100(2), 200–212. <https://doi.org/10.1177/1044389419825592>
- Bancroft, L., Silverman, J. G. & Ritchie, D. (2012/2002). *The batterer as parent: Addressing the impact of domestic violence on family dynamics*. Sage publications. (Opprinnelig utgitt 2002).
- Barne, likestillings- og diskrimineringsdepartementet (BLD). (2018). Utvalgsmandat til arbeidet med ny barnelov. https://www.regjeringen.no/contentassets/a02fb0c0772b4817832ce409f04eaf_7c/barnelovutvalg--mandat.pdf
- Bjelland, H. F. (2014). En voldsom maktbalanse? En studie av relativ makt og forekomst av partnervold. *Sosiologisk tidsskrift*, 22(01), 51–74. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2928-2014-01-04>
- Bjørnholt, M. (2010). Den norske likedelingsmodellen å fra samfunnskritikk til hegemonisk styringsmodell. *Sosiologi i dag*, 40(1–2).
- Bjørnholt, M. (2012). From Work-Sharing Couples to Equal Parents. Changing Perspectives of Men and Gender Equality. I M. J. Samuelsson, C. Krekula & M. Åberg (Red.), *Gender and Change. Power, Politics and Everyday Practices* (s. 53–72). Karlstad University Press.
- Bjørnholt, M. (2013). The vulnerability approach: A way of bridging the equality-difference dilemma? *Retfærd: Nordic Journal of Law and Justice*, 36(3), 25–44.

- Bjørnholt, M. (2014). Changing men, changing times—fathers and sons from an experimental gender equality study. *The Sociological Review*, 62(2), 295–315.
- Bjørnholt, M. (2019a). Vold i parforhold—fortsatt et likestillingsproblem. I K. Skjørten, E. Bakketeig, M. Bjørnholt & S. Mossige (Red.), *Vold i nære relasjoner: Forståelser, konsekvenser og tiltak* (s. 33–48). Universitetsforlaget.
- Bjørnholt, M. (2019b). The social dynamics of revictimization and intimate partner violence: an embodied, gendered, institutional and life course perspective. *Nordic journal of criminology*, 20(1), 90–110.
- Bjørnholt, M. & Helseth, H. (2019). «Jeg ville jo si nei» – seksuell vold i parforhold. I K. Skjørten, E. Bakketeig, M. Bjørnholt & S. Mossige (Red.), *Vold i nære relasjoner: Forståelser, konsekvenser og tiltak* (s. 86–104). Universitetsforlaget.
- Bjørnholt, M. & Hjemdal, O. K. (2018). Measuring violence, mainstreaming gender: does adding harm make a difference? *Journal of Gender-Based Violence*, 2(3), 465–479.
- Bjørnholt, M. & Stefansen, K. (2019). Same but different: Polish and Norwegian parents' work – family adaptations in Norway. *Journal of European Social Policy*, 29(2), 292–304.
- Blaasvær, N., Nøkleby, H. & Berg, R. C. (2017). *Hva er konsekvensene av delt bosted for barn? En systematisk oversikt* (FHI Rapport). Folkehelseinstituttet. <https://www.fhi.no/publ/2017/hva-er-konsekvensene-av-delt-bosted-for-barn-en-systematisk-oversikt/>
- Brandth, B., Halrynjo, S. & Kvande, E. (Red.) (2017). *Work-family dynamics: Competing logics of regulation, economy and morals*. Routledge.
- Brandth, B. & Moxnes, K. (1996). *Familie for tiden: stabilitet og forandring*. Tano Aschehoug.
- Danielsen, H. (2002). *Husmorhistorier: norske husmødre om menn, barn og arbeid*. Spartacus.
- DeKerseredy, W., Dragiewicz, M. & Schwartz, M. (2017). *Abusive endings: Separation and divorce violence against women*. University of California Press.
- Ekbrand, H. (2006). *Separationer och mäns våld mot kvinnor* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Göteborg.
- Ellingsæter, A. L. & Widerberg, K. (Red.) (2012). *Velferdsstatens familier: nye sosiologiske perspektiver*. Gyldendal Akademisk.
- Ellis, D., Lewis, T. & Nepon, T. (2020). Effects of Historical Coercive Control, Historical Violence, and Lawyer Representation on Post-Separation Male Partner Violence Against Mother Litigants Who Participated in Adversarial Family Court Proceedings. *Violence Against Women*, 27(9), 1191–1210. <https://doi.org/10.1177/1077801220921939>
- Eriksson, M. (2003/2007). *I skuggan av Pappa. Familjerätten och hanteringen av fäders våld*. Förlags AB Gondolin.
- Eriksson, M. & Hester, M. (2001). Violent men as good enough fathers? A look at England and Sweden. *Violence Against Women*, 7(7), 779–798.
- Eriksson, M., Hester, S., Keskinen & K. Pringle (Red.) (2005). *Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas*. The Policy Press.
- Fineman, M. A. (1995). *The neutered mother, the sexual family and other twentieth century tragedies*. Routledge.
- Fineman, M. A. (2004). *The Autonomy Myth: A Theory of Dependency*. New Press.
- Fraser, N. (2016). Contradictions of capital and care. *New left review*, 100, 99–117.
- Hafstad, G. S. & Augusti, E.-M. (2019). *Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten: En nasjonal undersøkelse av ungdom i alderen 12 til 16 år*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Hagemann, G. (2009). Husarbeid og medborgerskap: sosialdemokratisk husmorpolitikk i etterkrigstidens Skandinavia. *Arbeiderhistorie*, 169–187. https://www.arbark.no/eldok/Arbeiderhistorie2009_8.pdf

- Hansen, L. L., Bjørnholt, M. & Horn, L. (under publiserings 2022), Fraser's care crisis theory meets the Nordic welfare societies. I L. L. Hansen, H. M. Dahl & L. Horn (Red.), *A Care Crisis in the Nordic Welfare States? Care Work, Gender Equality and Welfare State Sustainability*. Policy Press.
- Hautanen, T. (2005). Bypassing the relationship between fatherhood and violence in Finnish policy and research. I M. Eriksson, M. Hester, S. Keskinen & K. Pringle (Red.), *Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas* (s. 67–82). The Policy Press.
- Hearn, J. (2013). The sociological significance of domestic violence: Tensions, paradoxes and implications. *Current sociology*, 61(2), 152–170.
- Hester, M. & Radford, L. (1992). Domestic violence and access arrangements for children in Denmark and Britain. *The Journal of Social Welfare & Family Law*, 14(1), 57–70.
- Hester, M. (2005). Children, abuse and parental contact in Denmark. I M. Eriksson, M. Hester, S. Keskinen & K. Pringle (Red.), *Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas* (s. 31–48). The Policy Press.
- Heward-Belle, S. (2016). The diverse fathering practices of men who perpetrate domestic violence. *Australian Social Work*, 69(3), 323–337.
- Hjemdal, O. K. & Engnes, K. (2009). *Å spørre om vold ved svangerskapskontroll. Rapport fra fire forsøkskommuner* (NKVTS Rapport 1). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Hochschild, A. R. & Machung, A. (1989). *The Second Shift: Working Parents and the Revolution at Home*. Viking Penguin.
- Hochschild, A. R. (1997). *The time bind: When work becomes home and home becomes work*. Metropolitan Books.
- Haavind, H. (2006). Midt i tredje akt. Fedres deltakelse i det omsorgsfulle foreldreskap. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 43(7), 683–693.
- Johansen, E. B. (2010). Far som familiepolitikens trojanske hest. Fedrekvoten som maktteknologi. *Sosiologi i dag*, 40(1-2).
- Katz, E. (2015). Domestic violence, children's agency and mother–child relationships: Towards a more advanced model. *Children & Society*, 29(1), 69–79.
- Katz, E. (2019). Coercive Control, Domestic Violence, and a Five-Factor Framework: Five Factors That Influence Closeness, Distance, and Strain in Mother–Child Relationships. *Violence against women*, 25(15), 1829–1853. <https://doi.org/10.1177/1077801218824998>
- Katz, E., Nikupeteri, A. & Laitinen, M. (2020). When Coercive Control Continues to Harm Children: Post-Separation Fathering, Stalking and Domestic Violence. *Child Abuse Review*, 29(4), 310–324. <https://doi.org/10.1002/car.2611>
- Keskinen, S. (2005). Commitments and contradictions: linking violence, parenthood and professionalism. I M. Eriksson, M. Hester, S. Keskinen & K. Pringle (Red.), *Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas* (s. 67–82). The Policy Press.
- Kittay, E. F. (1999). *Love's labor: Essays on women, equality, and dependency*. Routledge.
- Lapierre, S. (2008). Mothering in the context of domestic violence: The pervasiveness of a deficit model of mothering. *Child & Family Social Work*, 13(4), 454–463.
- Lapierre, S. (2010). More Responsibilities, Less Control: Understanding the Challenges and Difficulties Involved in Mothering in the Context of Domestic Violence. *British Journal of Social Work*, 40(5), 1434–1451. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcp080>
- Lapierre, S., Côté, I., Lambert, A., Buetti, D., Lavergne, C., Damant, D. & Couturier, V. (2018). Difficult but close relationships: Children's perspectives on relationships with their mothers in the context of domestic violence. *Violence against women*, 24(9), 1023–1038. <https://doi.org/10.1177%2F1077801217731541>
- Lyk-Jensen S. V., Bøg, M. & Lindberg, M. R. (2017). *Børn, der oplever vold i familien: omfang og konsekvenser* (SFI Rapport 02). SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

- McKie, L. (2006). Sociological work on violence: gender, theory and research. *Sociological Research Online*, 11(2), 75–83.
- Melby, K., Pylkkänen, A., Rosenbeck, B. & Wetterberg, C. C. (2006). The Nordic Model of Marriage? *Women's History Review*, 15(4), 651–661.
- Mohaupt, H., Duckert, F. & Askeland, I. R. (2019). How do men in treatment for intimate partner violence experience parenting their young child? A descriptive phenomenological analysis. *Journal of Family Violence*, 35, 863–875. <https://doi.org/10.1007/s10896-019-00083-x>
- Morgan, D. H. J. (1996). *Family connections: An introduction to family studies* (Vol. 45). Polity Press.
- Morgan, D. H. J. (2011). *Rethinking family practices*. Palgrave Macmillan.
- NOU 2003: 31. *Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*. Justis- og politidepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/63e114ce782044d5b472546dfd102c35/no/pdfs/nou200320030031000dddpdfs.pdf>
- NOU 2020: 17. *Varslede drap? – Partnerdrapsutvalgets utredning*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2020-17/id2791522/>
- Nylund, A. (2012). Barnefordelingssaker og «familier med høyt konfliktnivå». *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 10(3-4), 215–235.
- Orloff, A. S. (2003). Systems of Social provision and regulation. Paper presentert på *Annual Meeting of the Canadian Political Science Association*. Halifax.
- Prp. 161 L (2015–2016). *Endringer i barnelova mv. (likestilt foreldreskap)*. Barne- og likestillingsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-161-l-20152016/id2512104/>
- Radford, L., & M. Hester. (2006). *Mothering through domestic violence*. Jessica Kingsley Publishers.
- Skjorten, K. (1988). *Når makt blir vold – En analyse av seksualisert vold i parforhold*. Institutt for kriminologi og strafferett, Universitetet i Oslo.
- Skjorten, K. & Paul, R. E. (2001). *Konfliktfamilier, barn og samlivsbrudd. Prosjektsamarbeid mellom Kompetansesenter for voldsofferarbeid og Likestillingssettret* (HiO Rapport 1). Høgskolen i Oslo.
- Skjorten, K. (2004). Forståelser av overgrep i barnefordelingssaker. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 2(3-4), 150–171.
- Skjorten, K., Barlindhaug, R. & Lidén, H. (2007). *Delt bosted for barn*. Gyldendal akademisk.
- Skjorten, K. (2016). Normer i endring. Barns rettigheter og domstolspraksis i foreldretvister med påstander om vold. I R. Førde, M. Kjelland & U. Stridbeck (Red.), *Cand.mag., cand.med., cand.jur., cand.alt. Festskrift til Aslak Syse* (s. 421–434). Gyldendal Juridisk.
- Skjorten, K. (2019). Samvær med tilsyn i saker etter barneloven. I K. Skjorten, E. Bakketeig, M. Bjørnholt & S. Mossige (Red.), *Vold i nære relasjoner: Forståelser, konsekvenser og tiltak* (s. 195–214). Universitetsforlaget. <https://doi.org/10.18261/9788215032320-2019-11>
- Skjorten, K., Bakketeig, E., Bjørnholt, M. & Mossige, S. (2019). *Vold i nære relasjoner: Forståelser, konsekvenser og tiltak*. Universitetsforlaget. <https://doi.org/10.18261/9788215032320-2019>
- Smith, J. M. (2020). Intimate partner femicide: Using Foucauldian analysis to track an eight stage progression to homicide. *Violence against women*, 26(11), 1267–1285.
- Sosiologi i dag (2009). Temanummer om vold, 39(2).
- Sosiologi i dag (2013). Temanummer om Seksuell vold, 43(4).
- Stefansen, K. & Farstad, G. R. (2008). Småbarnsforeldres omsorgsprosjekter. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 49(03), 343–372.
- Stefansen, K. & Farstad, G. R. (2010). Classed parental practices in a modern welfare state: Caring for the under threes in Norway. *Critical Social Policy*, 30(1), 120–141.
- Sørbo, M. F., Grimstad, H., Bjørngaard, J. H., Schei, B. & Lukasse, M. (2013). Prevalence of sexual, physical and emotional abuse in the Norwegian mother and child cohort study. *BMC public health*, 13(1), 186.

- Sørensen, B. W. (2013). Voldens kontinuum og kvinders voldserfaringer. *Sosiologi i dag*, 43(4).
- Tavory, I. & Timmermans, S. (2014). *Abductive analysis: Theorizing qualitative research*. University of Chicago Press.
- Thompson-Walsh, C., Scott, K. L., Lishak, V. & Dyson, A. (2021). How domestically violent fathers impact children's social-emotional development: Fathers' psychological functioning, parenting, and coparenting. *Child Abuse & Neglect*, 112. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104866>
- Thoresen, S. & Hjemdal, O. K. (2014). *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv* (NKVTS Rapport 1). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Turner, B. S. (2006). *Vulnerability and human rights*. Penn State Press.
- Walby, S. (2013). Violence and society: Introduction to an emerging field of sociology. *Current Sociology*, 61(2), 95–111. <https://doi.org/10.1177%2F0011392112456478>
- Walby, S., Towers, J. & Francis, B. (2014). Mainstreaming domestic and gender-based violence into sociology and the criminology of violence. *The Sociological Review*, 62(Suppl. 2), 187–214. <https://doi.org/10.1111/1467-954X.12198>
- Wieviorka, M. (2014). The sociological analysis of violence: New perspectives. *The Sociological Review*, 62, 50–64.
- Wærness, K. (1984). The Rationality of Caring. I M. Söder (Red.), *Economic and Industrial Democracy* (s. 185–212). Sage Publications.